

ลักษณะและวิวัฒนาการของลัทธิชาตินิยม

ก่อนที่จะกล่าวถึงกำเนิดลัทธิชาตินิยมในประเทศไทยนั้น ผู้เขียนจะขอกล่าวถึงความ เป็นมาของลัทธิชาตินิยมโดยทั่วไปพอเป็นสังเขปเสียก่อน โดยจะกล่าวถึงความหมาย ลักษณะ และวิวัฒนาการของลัทธิชาตินิยม ตลอดจนปัจจัยที่ทำให้ลัทธิชาตินิยมได้เผยแพร่เข้ามาสู่เอเชียอาคเนย์ ทั้งนี้เพื่อเป็นส่วนประกอบในการศึกษาถึงลัทธิชาตินิยมในประเทศไทยต่อไป

๑. ความหมายของคำว่า "ลัทธิชาตินิยม"

คำว่าลัทธิชาตินิยม นั้น มีนักวิชาการ นักรัฐศาสตร์ และผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ซึ่งสนใจศึกษาในเรื่องนี้ได้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน. ทำให้ไม่อาจให้คำจำกัดความโดย แน่ชัดได้ว่า ลัทธิชาตินิยมคืออะไร อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนจะขอบทความหมายของลัทธิชาตินิยม ที่ผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ ได้กล่าวไว้มาพอเป็นสังเขป ทั้งนี้เพื่อจะเป็นพื้นฐานการศึกษาในบทต่อไป

๑. Hans Kohn ให้ความหมายของลัทธิชาตินิยมไว้สั้น ๆ ว่า "เป็นความรู้สึกที่ว่า ความจงรักภักดีอันสูงสุดในตัวของแต่ละบุคคลนั้น ต้องมีให้แก่รัฐหรือชาติ"

๒. Carlos P. Romulo ได้ให้ความหมายของลัทธิชาตินิยมไว้ค่อนข้าง สนใจว่า "ลัทธิชาตินิยมเป็นความรักในบ้านเกิดเมืองนอนของตน ตลอดจนเชื้อชาติ ภาษา และ ประวัติความเป็นมาที่เหมือนกัน รวมทั้งความปรารถนาความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคงปลอดภัย และเกียรติภูมิของชาติ"

^๑ Hans Kohn, Nationalism : Its Meaning and History (D. Van Nostrand Company, Inc. Princeton, 1955) p. 9

^๒ Carlos P. Romulo, Contemporary Nationalism and the World Order, (New York : Asia Publishing House, 1964) p. 14

๓. Encyclopedia Americana ให้ความหมายว่า "ชาตินิยมคือความรู้สึกของประชาชนบางกลุ่มซึ่งมีวัฒนธรรมที่เหมือนกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดในพื้นที่ซึ่งกำหนดไว้ และมีส่วนร่วมความเชื่อในเรื่องความผูกพันทางสัญชาติและจุดมุ่งหมายเดียวกัน"

๔. Charls P. Schleicher กล่าวว่า "ลัทธิชาตินิยมเป็นปรากฏการณ์อันใหม่ของความสำนึก ความรู้สึก หรืออารมณ์ร่วมกันของกลุ่มคน ซึ่งนำไปสู่กระบวนการที่จะปรับเปลี่ยนหรือเป้าหมายในอนาคตของแต่ละบุคคล ให้เป็นไปตามแนวทางหรือเป้าหมายที่รัฐต้องการ"

๕. Herbert Hoover อดีตประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา เคยเขียนหนังสือกล่าวถึงลัทธิชาตินิยมไว้ว่า "ลัทธิชาตินิยมได้คลี่คลายขยายตัวขึ้นมาจากส่วนลึกที่สุดของสัญชาตญาณดั้งเดิม และจากกำลังแห่งความสะเทือนใจของมนุษยชาติ ซึ่งแสดงตัวออกเป็นความรักปิตุภูมิอันเกิดขึ้นจากรากฐานของการรักครอบครัว ความรักประเทศ และความภาคภูมิใจในความสำเร็จแห่งเชื้อชาติของตน"

๖. ศาสตราจารย์ คีเรก ชัยนาม ให้ความนิยามลัทธิชาตินิยมไว้ว่า "เป็นความสำนึกหรือความรู้สึกในทางจงรักภักดีต่อหมู่ชน ซึ่งหมายถึงชาติพันธุ์ (Ethnic) ใกล้เคียง และเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน"

^๓ Encyclopedia Americana, Volume 19, (Americana Corporation, New York, Chicago, Washington D.C.) p. 749

^๔ Charles P. Schleicher, International Relations (New Delhi : Prentice - Hall of India (Private) Limited, 1963) p. 49

^๕ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, "ผลของลัทธินิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ" วิจิตรอนุสรณ์ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๓) หน้า ๑๘๖

^๖ คีเรก ชัยนาม, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๔) หน้า ๓๖

๑. พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ นักชาตินิยมคนสำคัญของประเทศไทย ให้ความหมายว่า "ลัทธิชาตินิยมเป็นลัทธิที่ให้ความสำคัญแก่ส่วนรวมของเชื้อชาติ เป็นความรัก ความนิยมคนเชื้อชาติเดียวกัน"

จากที่กล่าวมานี้อาจจะสรุปได้ว่า ลัทธิชาตินิยมคือ ความรู้สึกรักชาติมั่นคง ความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ และชุมชนที่มีชาติพันธุ์เดียวกัน ซึ่งก่อให้เกิดความร่วมมือกันที่จะเสียสละเพื่อชาติ ตลอดจนมีความปรารถนาจะรักษาความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคงปลอดภัย และเกียรติภูมิของชาติไว้

๒. วิวัฒนาการของลัทธิชาตินิยม

ในคานวิวัฒนาการความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมนั้น กล่าวได้ว่า ลัทธิชาตินิยมเป็นผลของปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งแตกต่างกันไปตามระยะเวลาและตามลักษณะของแต่ละรัฐ ลักษณะที่สำคัญของชาตินิยมก็คือ ความต้องการที่จะยกฐานะของชาติให้สูงเหนือสิ่งอื่นใด ซึ่งกล่าวได้ว่าความจงรักภักดีอันสูงสุดของบุคคลนั้นต้องมีให้แก่รัฐหรือชาตินั้นเอง ถ้าจะพิจารณาแล้วในสมัยเดิมคำว่ารัฐและชาติยังไม่มี มีเฉพาะคำว่าแว่นา ซึ่งทำให้แว่นาแต่ละแว่นามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็คือ การที่คนภายในแว่นามีสายโลหิตร่วมกัน มีภาษาเดียวกัน มีประเพณีร่วมกัน และมีประวัติความเป็นมาร่วมกัน นอกจากนั้นแรงกดดันทางเศรษฐกิจคือความต้องการจะแสวงหาอาหารให้พอกิน และแรงกดดันทางการเมืองคือความต้องการที่จะแผ่อำนาจ ทำให้คนในแว่นามีความรู้สึกผูกพันต่อแว่นาของตนเอง ร่วมมือกันในการต่อสู้กับแว่นาอื่น

๑ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, หน้า ๒๕๘

๒ Barbara Ward, Five Ideas that Change the World (London : Lowe and Brydone (Printers) Limited, 1965) p. 10

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑

ต่อมาวิวัฒนาการทางบ้านต่าง ๆ เช่น ทางกสิกรรมซึ่งค่อย ๆ เจริญขึ้น ทำให้คนต้องมาอยู่รวมกันมากขึ้น การอพยพเคลื่อนย้ายโดยสันติเพื่อหาที่ตั้งภูมิสำเนาทำมาหากิน ตลอดจนการทำสงครามสู้รบซึ่งผู้ชนะได้เข้ามาปกครองผู้แพ้ ทำให้รูปการปกครองต้องเปลี่ยนแปลงไปเฝ้าต่าง ๆ เริ่มเขามารวมกันเป็นราชอาณาจักรแบบ Feudal Kingdom คือแต่ละกลุ่มมีขุนนางเป็นผู้ปกครองอยู่ใต้อำนาจของกษัตริย์โดยยังมีสิทธิเสรีภาพของตนเอง ^{๑๐} สิ่งที่สามารถรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไว้ได้ก็คือ คริสตศาสนา เพราะเมื่อชาวคริสตศาสนาย้ายบ้านเมืองที่เข้มแข็ง ประชาชนก็หนีไปยึดศาสนาเป็นหลัก ในระยะต่อมาความเข้มแข็งของศาสนาจึงเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดกันในเรื่องอำนาจปกครองว่าจะ เป็นของฝ่ายบ้านเมืองหรือจะเป็นของทางศาสนา ^{๑๑}

จากการขัดแย้งกันระหว่างรัฐกับศาสนาประกอบด้วยการที่ประชาชนได้ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง เกิดความรับผิดชอบและผลประโยชน์ร่วมกันขึ้น ทำให้เกิดผลสะท้อนคือความต้องการจะมีรัฐประเภทใหม่ขึ้นตามสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และทิวเขาเขื่อนเขาตึก การพูดภาษาเดียวกัน มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน เพราะอยู่ในขอบเขตทางภูมิศาสตร์อันเดียวกันมาช้านาน ทำให้เกิดการรวมดินแดนต่าง ๆ เข้าเป็นดินแดนใหญ่หลายแห่ง จากการรวมเช่นนี้จึงก่อให้เกิดประเทศหลายประเทศในยุโรป เช่น ฝรั่งเศส สเปน อังกฤษ สวีเดน เนเธอร์แลนด์ รัสเซีย เยอรมันนี และอิตาลี การแยกกันอยู่เป็นองค์การการเมืองต่างหากจากกันเช่นนี้ เป็นผลให้เกิดความรู้สึกนึกคิดของแต่ละชาติ (National Spirit) ^{๑๒}

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑ - ๑๓
^{๑๑} เดชชาติ วงศ์ไพบูลย์, หลักรัฐศาสตร์ (พระบวร : โรงพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์, ๒๕๑๒) หน้า ๘๓
^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔ - ๘๕

ในระยะแรกนั้น กษัตริย์ต่าง ๆ ในทวีปยุโรปยังนับถือคริสตศาสนานิกายโรมัน-คาทอลิก จึงต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของสันตปาปา ซึ่งเป็นองค์ประมุขของศาสนาที่กรุงโรม ต่อมากษัตริย์ในอังกฤษ ฝรั่งเศส และสเปนได้เริ่มไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจของสันตปาปา อันเนื่องมาจากความแตกแยกทางศาสนา คือมีการตั้งนิกายโปรเตสแตนต์แยกออกมาจากนิกายโรมัน-คาทอลิก^{๑๓} การแตกแยกทางศาสนาและการเพิ่มอำนาจขึ้นมาของรัฐทำให้การแบ่งอำนาจของรัฐออกจากอำนาจศาสนาเป็นผลสำเร็จ ซึ่งกว่าจะแยกออกมาจากกันได้ก็เกิดสงครามกลางเมืองและสงครามระหว่างประเทศหลายครั้ง^{๑๔}

จากการที่รวมตัวกันเป็นประเทศขึ้นในรูปรัฐแห่งชาติ และการคืนชนชั้นจากอำนาจทางศาสนาออกมามีผลให้เกิดการปกครองในแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นี้เอง ได้เป็นก้าวแรกที่ทำให้ลัทธิชาตินิยมในแบบใหม่เกิดขึ้น โดยความจงรักภักดีต่อชาติได้ค่อย ๆ เข้ามามีที่ความจงรักภักดีที่เคยมีต่อศาสนาและความจงรักภักดีต่อผู้ปกครองประเทศ เป็นความจริงที่ว่ารูปการปกครองในสมัยก่อนนั้น ความจงรักภักดีคือบ้านเกิดเมืองนอนของคนเป็นที่รับรองและได้รับการสนับสนุนโดยทั่วไป และแม้ว่าจะรวมถึงความรักบ้านเมืองหรือดินแดนของตน การสืบเนื่องทางวัฒนธรรมและศิลปะหรือความจงรักภักดีต่อวิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่แล้วนั้นก็ตาม ศูนย์แห่งความรักชาติที่แท้จริงก็ยังฝังแน่นอยู่กับผู้ปกครองประเทศนั่นเอง^{๑๕}

แม้ว่าคำว่า "ชาติ" จะเกิดขึ้นมานานแล้ว ซึ่งอาจจะพบคำนี้ได้ในยุโรปสมัยกลาง ในภาษาฝรั่งเศสและอิตาลีที่เปลี่ยนรูปมาจากภาษาละติน แต่แนวความคิดที่ว่า "ชาติ" เป็นศูนย์กลางของความจงรักภักดีของประชาชนในรัฐก็ยังไม่เกิดขึ้น แนวความคิดที่ว่าความจงรักภักดีต้องมีให้แก่ชาตินั้น เพิ่งเริ่มขึ้นในศตวรรษที่ ๑๘ นี้เอง จากการที่ชาวฝรั่งเศสได้ปฏิเสธไม่ยอมรับ

^{๑๓} ดิเรก ชัยนาม, หน้า ๓๔

^{๑๔} เศรษฐาธิ วงศ์โกลนเชษฐ์, หน้า ๔๕

^{๑๕} Hugh Seton - Watson, Nationalism and Communism

อำนาจของรัฐบาลและแสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะส่วนรวมของชาติมีความสำคัญกว่าองค์พระ-
มหากษัตริย์ ^{๑๖}

จึงกล่าวได้ว่า ลัทธิชาตินิยมในความหมายใหม่นี้ได้เริ่มขึ้นในยุโรปก่อน โดย
เพิ่งปรากฏในศตวรรษที่ ๑๘ นี้เอง และได้แผ่ขยายไปอย่างรวดเร็ว พอจะสรุปได้ว่ากาที่
ลัทธิชาตินิยมเกิดขึ้นก็เนื่องมาจากการก่อตั้งชาติต่าง ๆ ขึ้นในยุโรป ทำให้เกิดการรวมความ
จงรักภักดีเข้ามาสู่ศูนย์กลางอันเดียวกันคือองค์พระมหากษัตริย์ อีกอย่างหนึ่งก็คือการที่คนหัน
มาทางโลกมากขึ้น ศาสนาไม่ไ้มีอิทธิพลเช่นดังแต่ก่อน ความรู้สึกจงรักภักดีจึงได้เบี่ยงเบน
จากองค์พระมหากษัตริย์และศาสนาเข้าสู่ชาติ ความรู้สึกที่ว่าความจงรักภักดีอันสูงสุดในตัวของ
แต่ละบุคคลต้องมีให้แก่รัฐหรือชาติที่เกิดขึ้นนี้ ถือว่ารัฐหรือชาติเป็นสิ่งเกี่ยวกับประชาชนหรือ
อย่างน้อยก็แสดงความต้องการที่จะกำหนดขอบเขตของรัฐโดยอาศัยหลักของชาติพันธุ์ คือคนที่
เชื้อชาติเดียวกัน ในภาษาเดียวกันก็ควรรวมอยู่ในรัฐเดียวกัน ซึ่งนับว่าเป็นปรากฏการณ์และ
เป็นขบวนการสมัยใหม่ที่มีส่วนสำคัญในชีวิต สังคม และเป็นพลังที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหว
เปลี่ยนแปลงโดยทั่วไป

ในด้านการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความรู้สึกชาตินิยมนั้น ได้เริ่มมีขึ้นหลังจากการ
ปฏิวัติในฝรั่งเศสนี้เอง นับได้ว่าฝรั่งเศสเป็นผู้ริเริ่มขึ้นมาก่อนซึ่งได้เป็นแบบอย่างให้นำมาใช้
โดยทั่วไปในภายหลัง วิธีการที่ฝรั่งเศสนำมาปฏิบัติก็คือ จักรระบบการศึกษาชั้นใหม่ โดยถือว่า
เป็นหน้าที่และผลประโยชน์สำคัญของชาติ ในอันที่จะ เปิดให้มีการศึกษาโดยทั่วไปขึ้นเพื่อทำใ้
ตระหนักถึงเอกภาพของชาติและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชน หลักวิชาในการ
ศึกษาได้เปลี่ยนจากวิชากรชั้นสูงและเรื่องเกี่ยวกับมนุษยชาติ มาเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์
และมหานิทปถุจให้ เกิดความรักชาติแทน ชาวฝรั่งเศสมีความภาคภูมิใจในชาติของตนจนทำ
ให้เกิดความปรารถนาที่จะให้เมืองหลวงของฝรั่งเศสเป็นศูนย์กลางของศิลปกรรมแห่งโลก และ
ได้ปรับปรุงพระราชวังลูฟว์ให้เป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๗๙๓ ศิลปะหึ่งหลาย
โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางค่านคนกรนั้น มิได้ให้ความรื่นรมย์ต่อผู้ฟังแต่อย่างเค็วเท่านั้น แต่มุ่ง

ตั้งขึ้นเพื่อกระตุ้นความรักชาติด้วย งานเทศกาลประจำชาติต่าง ๆ ใ้จัดให้มีขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมเข้าร่วมด้วย ในงานเทศกาลและในโรงเรียนก็เริ่มแพร่ขยายภาษาฝรั่งเศสออกไปในฐานะภาษาประจำชาติที่จะต้องรู้โดยทั่วไป ^{๑๓}

ลัทธิชาตินิยมได้แพร่ขยายออกโดยทั่วไป ในศตวรรษที่ ๑๙ และ ๒๐ ได้มีพลังใหม่เกิดขึ้น ๒ พลังที่ช่วยให้ความรู้สึกเรื่องชาตินิยมรุนแรงขึ้น คือ ^{๑๔}

๑. ประชาธิปไตย คือความเชื่อมั่นว่าบุคคลทุกคนควรนับพหุพาทในชุมชนของตน และชุมชนควรมีหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน จากความรู้สึกที่ว่าประชาชนพลเมืองมีสิทธิแสดงความคิดเห็นในการปกครองประเทศ ใ้สะท้อนกลับเป็นว่าประเทศก็ควรจะมีการปกครองเป็นของตนเองเช่นกัน ไม่ใช่คนอื่นหรือประเทศอื่นมาปกครอง

๒. การปฏิบัติทางตัน เศรษฐกิจ ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมขึ้น ความจำเป็นที่พวกเขาจะต้องร่วมมือกัน ทำให้การป้องกันผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจต้องทำในระดับชาติ เพราะฉะนั้น วิวัฒนาการของความคิดแบบนี้จึงทำให้เกิดความพยายามรักษาสถาผลประโยชน์ร่วมกันในหมู่พ่อค้าชาติเดียวกันขึ้น เพราะความเป็นอยู่ของคนทุกคนขึ้นอยู่กับระบบเศรษฐกิจของชาติ จึงโยงไปถึงความรู้สึกชาตินิยมในที่สุด

๑๑. ลัทธิชาตินิยมในเอเชียอาคเนย์

ลัทธิชาตินิยมไ้เผยแพร่เข้าสู่เอเชียอาคเนย์ในต้นศตวรรษที่ ๒๐ นี้เอง ทั้งนี้เพื่อจะต่อต้านและเรียกครองเอกราชจากชาติตะวันตกซึ่งเข้ามาครอบครองประเทศต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์อยู่เป็นเวลานาน สงครามโลกครั้งที่ ๑ ก็มีผลช่วยกระตุ้นให้มีความรู้สึกเรื่องชาตินิยมขึ้นบ้างแล้ว แต่ยังมีได้เป็นไปโดยรุนแรง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดลัทธิชาตินิยมในเอเชียอาคเนย์ที่สำคัญ ๆ มี

^{๑๓} Hans Kohn, p. 26

^{๑๔} Barbara Ward, pp. 16 - 18

๑. การที่ชาวพื้นเมืองได้รับการศึกษาแบบตะวันตก ทำให้ทราบถึงอุดมการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ชาวพื้นเมืองจึงเริ่มมีความรู้สึกในเรื่องความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ มีความต้องการที่จะปกครองตนเอง ไม่ต้องการให้ชาติอื่นมาปกครอง

๒. การที่ชาวยุโรปเข้ามาปกครองชาวพื้นเมืองนั้น ได้ทำการกดขี่ข่มเหง ตลอดจนหาทางเอาวิถีเอาเปรียบในทางเศรษฐกิจ พยายามเอาผลประโยชน์จากประเทศที่เป็นอาณานิคมของตน ทำให้ประเทศตะวันตกก้าวร้าวขึ้น ในขณะที่ประเทศที่ดองตกเป็นอาณานิคมกลับยากจนลง ก่อให้เกิดความไม่พอใจขึ้นทั่วไปในหมู่ชาวพื้นเมือง จึงพยายามรวมกันเพื่อต่อต้านชาวยุโรป^{๒๐}

๓. การที่ญี่ปุ่นสามารถเอาชนะประเทศตะวันตกเมื่อตอนเริ่มต้นสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ประเทศที่ดองตกเป็นเมืองขึ้นในเอเชียอาคเนย์ได้เร่งการต่อสู้เพื่อเอกราชขึ้น ทั้งนี้เพราะว่าเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของประเทศที่ปกครองอาณานิคมนั้นถูกทำลายหมด โดยการที่ไม่สามารถป้องกันผู้ที่อยู่ใต้อาณัติของการปกครองของตัวได้ แม้ญี่ปุ่นจะแพ้สงครามไปแล้วก็ตาม ความรู้สึกเกี่ยวกับชาตินิยมก็ การต่อต้านจักรวรรดินิยมก็ ซึ่งญี่ปุ่นเป็นผู้เริ่มเอาไว้ก็ไม่ได้เสื่อมลง ชาวเอเชียเกิดความรู้สึกว่าคนผิวเหลืองก็สามารถทำอะไรได้เก่งเท่า ๆ กับคนผิวขาวหรืออาจจะเก่งกว่า ความรู้สึกเหล่านี้ได้กระตุ้นให้ประเทศที่ตกเป็นอาณานิคมพากันคืนชนต่อสู้เพื่อในใ้มาซึ่งเอกราช เมื่อสงครามสิ้นสุดลงความรู้สึกในเรื่องชาตินิยมของบรรดาประเทศในเอเชียอาคเนย์ยิ่งรุนแรงกว่าสมัยใด แม้ว่าจะได้รับเอกราชมาแล้วในภายหลังก็ตาม ประเทศเหล่านั้นบางประเทศก็ยังคงมีความระแวงสงสัยว่า พวกผู้ปกครองชาวยุโรปจะวางแผนหรือพันอำนาจ

^{๑๙} Philip W. Thayer, Nationalism and Progress in Free Asia (Baltimore : The John Hopkins Press, 1966) p. 51

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓

ของชนชั้นมาอีก ความระแวงเหล่านี้ก็เนื่องมาจากความรู้สึกชาตินิยมนั่นเอง ^{๒๑}

ในระยะต้นก่อนที่ประเทศที่ตกเป็นอาณานิคมจะตั้งรับจนได้เอกราชนั้น แม้ว่ามหาอำนาจอาณานิคมจะตระหนักถึงอันตรายจากกบฏให้เกิดลัทธิชาตินิยมก็ตาม มหาอำนาจเหล่านี้ก็ยังได้กระตุ้นความรู้สึกในเรื่องเชื้อชาติในชนกลุ่มน้อยในประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย-อาคเนย์ ทั้งนี้ เพื่อจะจำกัดอิทธิพลและอำนาจของชนส่วนใหญ่ ^{๒๒} อย่างเช่นในประเทศพม่า อังกฤษได้พยายามกระตุ้นให้พวกชนกลุ่มน้อย เช่น จีน ตะมิล กะเหรี่ยง และพวกฉาน มีความรู้สึกที่เชื้อชาติของตนแตกต่างไปจากพม่า มีปัจจัยอยู่สองอย่างที่เป็นเครื่องบีบคั้นยิวชนชาติต่าง ๆ เหล่านี้ให้รวมกัน นั่นก็คือพุทธศาสนาและภาษาพม่า แต่อังกฤษก็ได้พยายามทำลายเสียโดยห้ามไม่ให้มีการสอนภาษาพม่าในโรงเรียนของชาวจีน ตลอดจนพยายามสนับสนุนให้มีการเผยแพร่วัฒนธรรมคริสต์ศาสนาในหมู่ชนกลุ่มน้อย ซึ่งก็ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในหมู่ชาวกะเหรี่ยง ในปี ๑๘๘๐ ทางเจ้าหน้าที่อังกฤษได้แนะนำรัฐบาลอังกฤษให้แจกอาวุธให้แก่ชาวกะเหรี่ยง เพื่อจะได้ใช้พวกนี้ปราบปรามกบฏชาวพม่า นอกจากนี้ในการคัดเลือกบุคคลเข้าเป็นทหารและตำรวจ ทางเจ้าหน้าที่อังกฤษก็ได้ให้สิทธิพิเศษแก่ชาวกะเหรี่ยง จีน และตะมิล ขณะเดียวกันก็ได้กีดกันชาวพม่าและฉาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็เป็นอุปสรรคต่อการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศพม่า ^{๒๓} และยังเป็นปัญหาสำคัญมาจนปัจจุบันนี้

อย่างไรก็ตาม เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองเกิดขึ้น และญี่ปุ่นได้มีชัยชนะในพม่าแล้ว ญี่ปุ่นก็ได้ให้ "เอกราช" แต่เปลี่ยนแก่รัฐบาลภายใต้การนำของ ดร. บามอว์ ตลอดระยะเวลาสงครามกองทัพของนายพลอองซานได้ทำการต่อต้านญี่ปุ่นอย่างลับ ๆ เมื่อญี่ปุ่นถูกขับไล่ออกจากพม่าแล้ว อังกฤษก็ได้พบว่าถึงแม้พม่าตกอยู่ในภาวะขาดแคลนอาหารอย่างร้ายแรงและเศรษฐกิจก็กำลังบ่่งซาก ผู้นำพม่ารุ่นใหม่นี้ก็ได้ตัดสินใจที่รักษาสถานะอันทรงอิทธิพลของตนไว้ ไม่ยอมกลับไปเป็นอาณานิคมอีก ถึงแม้ว่าอังกฤษจะให้คำมั่นสัญญาที่จะให้พม่ามีการปกครองตนเองภายใน

^{๒๑} ชูจ๊กกั๊น มูรุษพิณ, ลัทธิชาตินิยมกับประเทศไทย, รัฐบาลกรีฑา ฉบับที่ ๑, มกราคม ๒๕๑๒, หน้า ๑๔๔

^{๒๒} Philip W. Thayer, p. 86

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓

๓ ปี แต่ชาวพม่าก็ไม่อาจรอดได้ ภายใต้การนำขององสอแกนกลุ่มชาตินิยมทั้งหมดในประเทศ
ได้รวมกันจัดตั้งสันนิบาตเสรีภาพประชาชนต่อต้านพวกฟาสซิสต์ ซึ่งได้นำเอกราชมาสู่พม่า
ในที่สุด

ประเทศที่เป็นอาณานิคมและได้ใช้นโยบายชาตินิยมมาต่อต้านจนได้เอกราชอีก
ประเทศหนึ่งที่จะยกขึ้นกล่าวถึงก็คือ ประเทศอินโดเนเซียซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของฮอลันดา
ฮอลันดาสร้างโครงสร้างของรัฐมาสองแบบซ้อนกันอยู่ คือปล่อยให้บริวารการปกครองของชาว-
ชาวจัดการ กับชาวอินโดเนเซียเอง และบริวารการปกครองของฮอลันดาใช้เฉพาะที่เกี่ยวกับ
ผลประโยชน์ของฮอลันดา การที่ฮอลันดาพยายามรักษาแบบแผนชีวิตดั้งเดิมของอินโดเนเซีย
ไว้และมีโครงสร้างลักษณะผู้นำสมัยใหม่ซึ่งอาจช่วยสร้างประเทศชาติขึ้นมาได้ทำให้อินโดเนเซีย
ประสบความสำเร็จในการสร้างรัฐสมัยใหม่ขึ้นในภายหลัง อย่างไรก็ตามแม้ฮอลันดาจะ
ไม่ส่งเสริมในด้านการศึกษานัก แต่จากอิทธิพลการศึกษาจากตะวันตกเช่นกันที่ทำให้ชาวอินโด-
เนเซียชั้นผู้นำเกิดความรู้สึกเรื่องชาตินิยมขึ้น จนกระทั่งถึงในสมัยสงครามโลกครั้งที่สองเมื่อ
ญี่ปุ่นยึดครองอินโดเนเซียได้ ญี่ปุ่นก็ได้จัดตั้งกองทัพชาวพื้นเมืองซึ่งมีนามทหาร เป็นชาวอินโด-
เนเซียมีกำลังมากกว่า ๑๒๐,๐๐๐ คนขึ้น โศภที่ญี่ปุ่นได้รับความร่วมมือจากบรรดาผู้นำชาตินิยม
ซึ่งปรารถนาเสรีภาพสำหรับประเทศชาติ ก่อนหน้าที่ญี่ปุ่นจะยอมแพ้เพียง ๒ วัน อินโดเนเซียก็
ได้ประกาศตนเป็นเอกราชขึ้นได้

จึงกล่าวได้ว่าลัทธิชาตินิยมในเอเชียเกิดขึ้นจากการต่อต้านอาณานิคม ซึ่งเป็น
ความรู้สึกที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นขึ้น สำหรับชนกลุ่มใหญ่จำนวนมากในเอเชีย
นั้น ลัทธิชาตินิยมหมายถึงการต่อต้านอาณานิคม ซึ่งได้แสดงออกด้วยการก่อกบฏชาวยุโรป ชาวเอเชีย

๒๔ โรเบิร์ต อี. วอร์ด และ รอย ซี. แมควีลิตซ์, ระบบการเมืองปัจจุบัน :
เอเชีย, เสน่ห์ จามริก และคนอื่น ๆ จัดแปล (พระนคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, พ.ศ.๒๔๙๐)
หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔

๒๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๔ - ๒๓๕

๒๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๔

คัดค้านแนวความคิดแห่งความสำเร็จ การถือเหตุผลและแม่แบบรูปแบบในการให้อิสรภาพของ
ชาวยุโรป ยกเว้นแต่ในชั่วระยะเวลาอันสั้นเมื่อพวกเขาต่อสู้เพื่อเสรีภาพแล้ว ชาวเอเชีย
ส่วนใหญ่ก็ผลักรูปการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตยของชาตินิยมชาวยุโรปเมื่อศตวรรษที่ ๑๙^{๒๓}
ไปเสีย พวกเขาได้ตั้งชาตินิยมแบบต่อต้านอาณานิคมเพื่อความเจริญของเอเชียขึ้นแทน

สำหรับประเทศไทยนับว่าโชคดีกว่าประเทศเพื่อนบ้านในแถบเอเชียอาคเนย์นี้
เพราะไม่ต้องตกเป็นอาณานิคมของชาวตะวันตก ไทยมีโชคที่มีพระมหากษัตริย์สามพระองค์ซึ่ง
ทรงเล็งเห็นการณ์ไกลสามารถนำประเทศชาติรอดพ้นด้วยการปรับปรุงตนเองให้พ้นจากอิทธิพล
ตะวันตก เพราะเหตุที่ไทยไม่ต้องคืนดินต่อสู้เพื่อให้พ้นจากอำนาจอาณานิคมเช่นประเทศอื่น ๆ
ไทยจึงไม่มีปัจจัยที่ทำให้เกิดลัทธิชาตินิยมเช่นเดียวกับประเทศเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตาม ผู้ปก-
ครองประเทศไทยจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เริ่มมีความรู้สึกว่าจะต้องปกครองประเทศในรูป
ใหม่ขึ้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของ
รัฐบาลไทยทั้งหมด โดยล้มเลิกหน่วยราชการแบบโบราณและตั้งกระทรวงใหม่ ๑๒ กระทรวง
แทน มีการจ้างที่ปรึกษาชาวยุโรปชาติต่าง ๆ มาช่วยสร้างงานกระทรวงใหม่เหล่านี้ เมื่อถึง
ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ รัฐบาลไทยก็ได้ก้าวหน้าทัดเทียมกับรัฐบาลของอาณานิคมอื่น และประ-
เทศไทยจึงเป็นประเทศเดียวที่รักษาเอกราชไว้ได้ตลอดมา^{๒๔}

กล่าวได้ว่าแต่เดิมนั้น การจัดรูปการปกครองของไทยทำให้ขอบเขตของประเทศ
เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ความจงรักภักดีของหัวเมืองต่าง ๆ นั้นจะมีมากน้อยตามพระบรมเขชา-
นุกาพระองศ์กรีฑี องค์ใดเข้มแข็งมากอาณาเขตก็นับไปไกล องค์ใดอ่อนแอพวกหัวเมืองต่าง ๆ
และเมืองประเทศราชก็เอาใจออกห่าง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการจัดรูปการปกครองมาหลาย

^{๒๓} Louis L. Snyder, The New Nationalism (Ithaca,
New York : Cornell University Press, 1968) p. 179

^{๒๔} โรเบิร์ต อี. วอร์ค และรอย ซี. แมกวิคซ, เรื่องเกี่ยวกับ

ครั้ง แต่ก็ยังเป็นวิธีที่ศูนย์รวมของการปกครองยังอยู่ที่ตัวเมืองหลวง และขององค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น การจัดรูปการปกครองแบบใหม่ของไทยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาใช้จึงแตกต่างจากในสมัยโบราณ ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงต้องการจะนำประชาชนชาวไทยได้ตระหนักว่า นับแต่นี้ไปความมั่นคงของประเทศขึ้นอยู่กับการที่ประชาชนตระหนักในความรับผิดชอบของตน มีความสามัคคีผูกพันซึ่งกันและกันขึ้น ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินงานต่อมาเพื่อส่งเสริมแนวความคิดนี้ จนในที่สุดก็ได้ทรงนำลัทธิชาตินิยมเข้ามาปลูกฝังให้เกิดขึ้นในประเทศไทย

เนื่องจากในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีความจำเป็นเพิ่มขึ้นอีกหลายประการที่จำเป็นต้องทำให้พระองค์ท่านทรงนำ ลัทธิชาตินิยมมาปลูกฝังและเผยแพร่ให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนชาวไทย จากการศึกษาค้นคว้าที่ได้รับมาจากทวีปยุโรปทำให้พระองค์ทรงเห็นว่าประเทศไทยควรต้องมีการปรับปรุงรูปการปกครองขึ้นใหม่ เพื่อให้เกิดความผูกพันระหว่างคนในชาติยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากอิทธิพลของชาวตะวันตกที่คุกคามเข้ามาอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งนั้นเนื่องจากอิทธิพลของชาวจีนในประเทศไทยที่มีมากขึ้น เพราะในสมัยรัชกาลที่ ๕ ของการคนจีนเป็นแรงงานในการพัฒนาประเทศเป็นจำนวนมาก เป็นโอกาสให้ชาวจีนเดินทางเข้ามาอยู่ในประเทศไทยมากขึ้นจนก่อให้เกิดเป็นปัญหาขึ้น วิธีการแก้ไขก็คือจะต้องปลูกฝังความรู้รักสามัคคีนิยมขึ้นแก่ชาวไทยด้วยกันทั้งนั้น โดยการสนับสนุนและส่งเสริมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความรักชาติของคนไทยจึงถูกแปรรูปมาเป็นความรู้รักสามัคคีนิยมในที่นี้

ข้อที่นำสังเกตของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทยก็คือ ไม่รุนแรงเหมือนลัทธิชาตินิยมของประเทศเพื่อนบ้าน และมักจะเป็นในรูปแบบที่รัฐบาลเป็นผู้ปลูกฝังให้เพื่อต่อต้านกับอิทธิพลบางอย่างเป็นระยะ ๆ ไป

๔. ลักษณะของลัทธิชาตินิยม

โดยที่ลัทธิชาตินิยมกับความรักชาติต่างมีความเกี่ยวข้องกับคำว่าชาติควบกัน จึงมักก่อให้เกิดความสับสนกันอยู่เสมอ ผู้เขียนจึงใคร่ที่จะอธิบายถึงลักษณะของลัทธิชาตินิยมโดยสังเขปเพื่อที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจว่า ลัทธิชาตินิยมนั้นมีความแตกต่างกับความรักชาติอย่างไร

และลัทธิชาตินิยมมีขอบเขตกว้างขวางกว่าความรักชาติเพียงใด

ตามที่ไคส์ซิงเงอมาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของลัทธิชาตินิยมนั้น จะเห็นได้ว่าคำว่าชาติหรือ Nation ในภาษาของชาวยุโรปได้มีมาแต่เดิมเมื่อประมาณศตวรรษที่ ๑๖ แล้ว แต่ในระยะนี้คำว่าลัทธิชาตินิยมยังไม่เกิดขึ้น ส่วนความรักชาตินั้นแน่นอนว่าเป็นความรู้สึกที่มีอยู่แล้ว เพราะความรู้สึกรักชาติบ้านเมืองของคนเป็นเรื่องที่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นไปโดยธรรมชาติ คือ เป็นความรู้สึกที่เกิดจากอารมณ์ที่เป็นไปโดยสัญชาตญาณ สำหรับลัทธิชาตินิยมนั้นเพิ่งจะมาเกิดขึ้นในสมัยศตวรรษที่ ๑๘ ในยุโรปตะวันตก ภายหลังจากที่ได้เกิดประเทศชาติในรูปแบบใหม่ ซึ่งมีการปกครองในอาณาจักรที่แน่นอนของคนเชื้อชาติเดียวกันขึ้นโดยเบี่ยงเบนจากความรู้สึกรักชาติแต่เดิมที่มอบความจงรักภักดีให้กับศาสนานหรือองค์พระมหากษัตริย์มาเป็น การมอบความจงรักภักดีให้กับชาติแทน ลักษณะบางประการของลัทธิชาตินิยมคงจะกล่าวต่อไปนี้จะทำให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างความรักชาติกับความรู้สึกชาตินิยม

ประการแรก ความรู้สึกชาตินิยมเป็นความรู้สึกที่ได้รับการปลุกปั่น อบรมให้เกิด ความจงรักภักดีต่อชาติ ความรักชาติ ความรู้สึกเสียสละเพื่อชาติ คือถือว่าชาติของตนอยู่เหนือสิ่งใด ความรู้สึกเหล่านี้จะเกิดขึ้นกับประชาชนในชาติใดก็ได้โดยกรรม แพร่ทางสื่อมวลชนต่าง ๆ การปลุกปั่นลัทธิชาตินิยมในหมู่ประชาชนมักจะมีมาครกการปฏิบัติเกิดขึ้น และเมื่อคนในชาติเกิด ความรู้สึกชาตินิยมอย่างรุนแรงแล้ว ก็มักจะมีการกระทำบางอย่างที่แสดงถึงความรู้สึกชาตินิยมของประชาชนตามมาด้วย และโดยทั่วไปแล้วความรู้สึกที่เกิดขึ้นมักจะเป็นไปในรูปต่อต้านชนต่างชาติ อาจจะเป็นชาติที่เคยปกครองประเทศตนมาก่อน หรือต่อต้านชนกลุ่มน้อยบางกลุ่มในประเทศของตนเอง

ลักษณะดังกล่าวของลัทธิชาตินิยม ทำให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างลัทธิชาตินิยมกับความรักชาติ ความแตกต่างที่สำคัญคือความรู้สึกชาตินิยมเป็นความรู้สึกที่รุนแรงกว่า และมักจะมีการกระทำอันเกิดจากความรู้สึกร่วมกันของประชาชนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ส่วนความรักชาติเป็นความรู้สึกโดยทั่วไปของบุคคล และเป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกชาตินิยม กล่าวอีก

นับหนึ่งคนที่มีความรู้สึกจากนิยามจะต้องมีความรักชาติควบคู่ไปด้วย ส่วนผู้ที่มีความรู้สึกรักชาติ ไม่จำเป็นต้องมีความรู้สึกชาตินิยมเสมอไป

ประการที่สอง ลักษณะที่เห็นเด่นชัดอีกประการหนึ่งของความรู้สึกชาตินิยมก็คือ ความรู้สึกก้าวร้าวต่อประเทศอื่น ความรู้สึกดังกล่าวนี้อธิบายได้ว่าเนื่องจากมีหลายประเทศที่ถูกชนชาติอื่นปกครองโดยเฉพาะประเทศต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ได้ตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกเกือบทั้งสิ้น และกว่าที่ประเทศเหล่านี้จะได้รับเอกราชก็ต้องตื่นรนต่อสู้อย่างทุเดือด เป็นผลให้มีผู้บาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้นเมื่อประเทศเหล่านี้ได้รับเอกราช ความรู้สึกอันนี้ก็ได้เป็นพลังส่วนหนึ่งที่กระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อพลังที่กระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมเป็นพลังที่เกิดจากความรู้สึกเกลียดชังเช่นนี้แล้ว ความรู้สึกชาตินิยมของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียที่เคยตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก จึงเป็นความรู้สึกที่โน้มเอียงไปในทางก้าวร้าวต่อชาติตะวันตก เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงทำให้สรุปได้ว่าลักษณะประการหนึ่งของลัทธิชาตินิยมจะต้องมีความรู้สึกเกลียดชังหรือความรู้สึกก้าวร้าวต่อชาติอื่น ซึ่งในทฤษฎีของผู้เขียนแล้ว เห็นว่าความรู้สึกเกลียดชังหรือความรู้สึกก้าวร้าวต่อชาติอื่นไม่จำเป็นจะต้องเป็นลักษณะของลัทธิชาตินิยมเสมอไป

ลักษณะอีกประการหนึ่งของลัทธิชาตินิยมซึ่งนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งก็คือ ความรู้สึกที่ว่าชาติของตนมีควมยิ่งใหญ่เหนือกว่าชนชาติอื่น ความรู้สึกเช่นนี้ใกล้เคียงกับความรู้สึกเกลียดชังชาติอื่น ทั้งนี้เพราะความรู้สึกที่ว่าชาติของตนเหนือกว่าชาติอื่นนี้ จะเป็นสาเหตุนำไปสู่ความเกลียดชังชาติอื่นได้ไม่ช้านัก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือลัทธิชาตินิยมของเบอร์มันในสมัยที่ฮิตเลอร์เรืองอำนาจ ฮิตเลอร์ได้ปลุกฝังความรู้สึกชาตินิยมในเยอรมัน โดยเน้นถึงเรื่องความยิ่งใหญ่ของชนชาติเบอร์มันว่าเหนือกว่าชาติอื่นใด และในที่สุดก็ได้สร้างความรู้สึกเกลียดชังชาวยิวภายในประเทศ ซึ่งฮิตเลอร์ถือว่าเป็นชนชาติที่คดโกงกว่าชาวเยอรมัน และจะต้องกำจัดให้หมดสิ้นไป ผลก็คือมีชาวยิวในเยอรมันถูกสังหารอย่างทารุณไปหลายล้านคน

ลักษณะอีกประการหนึ่งของลัทธิชาตินิยมซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความรู้สึกที่ว่าชาติของตนยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่น ก็คือแก่ความรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน ความรู้สึกเช่นนี้

เป็นผลให้เกิดความคิดที่จะรักไว้ซึ่งภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนสถาบันต่าง ๆ ที่มีมาแต่เดิม เพื่อเป็นการแสดงถึงสัญลักษณ์ของชาติ และเป็นจุดรวมของความจงรักภักดีของคนในชาติ นอกจากนี้ความรู้สึกดังกล่าวยังรวมไปถึงความปรารถนาที่จะให้ชาติของตนเจริญกว่าชาติอื่น หรืออย่างน้อยก็มีความเจริญทัดเทียมชาติอื่น ซึ่งจะ เป็นผลให้มีการส่งเสริมให้มีการนิยมใช้สินค้าที่ผลิตภายในประเทศ ทั้งนี้เพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรืองในทางเศรษฐกิจอันจะนำมาซึ่งความสมบูรณ์สุขและ ความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติเป็นส่วนรวมต่อไป